

Het is oktober 1927, laat in de middag, de lanen van het Warandepark in Brussel zijn toegedekt onder okergele en kastanjerode bladeren. Op een steenworp afstand van het park loopt Albert Einstein Hotel Métropole uit. In zijn kielzog Niels Bohr. Beide genieën hebben er net een lange dag van debatteren op zitten bij een meerdaagse conferentie over elektronen en fotonen. De roemruchte vijfde Solvay-conferentie, die de geschiedenisboeken in zal gaan doordat er de grondslag wordt gelegd van de revolutionaire kwantummechanica, de heersende natuurkundige theorie die, samen met Einsteins relativiteitstheorie, nagenoeg onze hele werkelijkheid beschrijft. Het is ook het moment dat een publieke en inmiddels legendarische discussie tussen Einstein en Bohr van start gaat. Vandaag de dag nog zorgt het onderzoek naar een allesomvattende stelling die de kwantumtheorie en de relativiteitstheorie verenigt voor hevige discussies onder vooraanstaande fysici. Het is een onderzoek dat al een eeuw lang gevoerd wordt door de knapste koppen op deze aardkloot. Een zoektocht naar de heilige graal zou je het kunnen noemen, een unificatietheorie. Oftewel: een theorie van alles.

Naast Einstein en Bohr zijn er nog zevenentwintig

wetenschappers bij de conferentie in Brussel aanwezig, waarvan er nota bene zeventien een Nobelprijs wonnen. Een All Stars Game van nerds. Vier dagen lang wordt er gediscussieerd over – even kort door de bocht – de vraag of er in de natuur al dan niet willekeurige keuzes gemaakt worden. De zogenaamde ‘onzekerheidsrelatie van Heisenberg’. Kamp Einstein gelooft er niets van. Kamp Bohr volgt Heisenberg en stelt dat niets met zekerheid te voorspellen valt, maar alleen in termen van waarschijnlijkheid beschreven kan worden. Uiteindelijk zal blijken dat Kamp Bohr het bij het rechte eind heeft, met niet alleen alle wetenschappelijke, maar ook filosofische gevolgen vandien. Op het allerkleinste en allergrootste niveau van ons hele universum is er maar één enkel ding met zekerheid te zeggen: dat je van niets zeker kunt zijn. Sinds die conferentie in 1927 staat de werkelijkheid zoals wij die kennen en waarnemen op losse schroeven.

Er is een briljante foto waarop je Einstein en Bohr die bewuste dag het hotel uit ziet lopen. Einstein heeft op dat moment net weer een breinbrekend gedachte-experiment naar de kop van Bohr geslingerd en lacht nogal pedant, terwijl de frustratie van Bohr bijna voelbaar is. Hij wordt tot waanzin gedreven door Einstein, die hem steeds weer een stap voor lijkt te zijn. De andere wetenschappers kijken van een afstandje geamuseerd toe hoe Einstein het bloed onder Bohrs nagels vandaan haalt en hoe die op zijn beurt met scherpe uithalen Einstein weer de mond snoert. Zo schrijft de Nederlandse wetenschapper Paul Ehrenfest, die ook aanwezig was:

Elke nacht om 01.00 uur komt Bohr de kamer in, simpelweg om ÉÉN WOORD te zeggen. Dit herhaalt hij tot 03.00 uur. Het was een waar genoeg voor mij om aanwezig te zijn bij deze gesprekken tussen Bohr en Einstein. Het lijkt wel een schaakspel. Einstein die maar door blijft gaan met zijn voorbeelden en gedachte-experimenten. In zekere zin een soort perpetuum mobile om de onzekerheidsrelatie te weerleggen. Bohr die dan weer met een filosofische benadering het ene na het andere argument volledig vermorzelt.

Mijn favoriete sneer is die van Bohr wanneer hij antwoordt op Einsteins nogal betweterige uitspraak 'God dobbelt niet', waarmee hij bedoelt dat er in de wetenschap niet gegokt wordt over voorspellingen. Bohr komt terug met, even vrij vertaald, 'anders vertel jij even niet aan God wat hij moet doen, Einstein'. *RuPaul's Drag Race* avant-la-lettre. Of zo stel ik het mij voor.

Op de vraag hoe Einsteins relativiteitstheorie valt te combineren met de kwantumtheorie, is nog steeds geen onwrikbaar antwoord geformuleerd. De snaartheorie is de beste kandidaat voor een unificatietheorie tot nu toe, maar ook daar blijken nog wat mankementen aan. Dat het al een eeuw lang zo'n gedoe is, komt mede doordat de kwantummechanica totaal onbegrijpelijk is. Niemand snapt die helemaal. Ik al zeker niet. Wat ik er min of meer van denk te begrijpen is een van de filosofische consequenties van deze vete tussen Einstein en Bohr. Het gaf namelijk een voorzet voor de omstreden veel-werelden-theorie, een interpretatie die veelal erkend wordt door wetenschappers en

natuurkundige filosofen, maar ook flink weerstand ondervindt. Deze theorie impliceert dat alle mogelijke alternatieve geschiedenissen en toekomstën reëel zijn. Elk van deze representeert een werkelijke wereld of een werkelijk universum. Het klinkt als science fiction, maar – ik maak geen grappen – dit is iets waar wetenschappers keihard onderzoek naar doen: een tijdlijn is niet één vast gegeven waarin alle gebeurtenissen zich maar op één manier voltrekken. Bij elke gebeurtenis splitst de tijdlijn in meerdere alternatieve lijnen die elk een mogelijke uitkomst van de gebeurtenis bevatten. Dat betekent dat bij iedere situatie waarbij meer dan één uitkomst mogelijk is, iedere uitkomst verwezenlijkt wordt in een nieuw universum. Dat wij mensen er doorgaans maar één kunnen waarnemen, zouden te wijten zijn aan onze fysieke en mentale beperkingen.

*

Toen ik op een blauwe maandag Spaans studeerde, las ik voor een mondeling examen een novelle van Jorge Louis Borges, *El jardín de senderos que se bifurcan*. Oftewel ‘De tuin met zich splitsende paden’. Het idee achter dat verhaal spreekt me eigenlijk nu pas aan, een flink decennium later. Het debat tussen Einstein en Bohr werd destijds wereldwijd gevolgd, ook door Borges, een schrijver in Buenos Aires. Jorge Luis Borges publiceerde *El jardín* in 1941. Het is een verhaal waarin hij de filosofische consequenties van het debat laat zien, een verhaal waarin niets zeker is, ook niet zoiets fundamenteels als een tijdlijn.

Ik dacht aan een labyrint van labyrinten, aan een groeiend, kronkelig labyrint dat het verleden en de toekomst zou omvatten en dat op de een of andere manier de sterren omspande.

In *El jardín* geeft Borges vorm aan de hypothese dat er door het ontbreken van een vaste tijdlijn een gigantisch labyrint van tijdlijnen ontstaat. Een die de oneindigheid aan universa verbeeldt.

*

Die oneindigheid heb ik gezien op vrijdag 30 augustus 2019, om één minuut voor halfzes in de avond. Liggend in een verloskamer op de achtste verdieping van het VUmc in Amsterdam.

30 augustus 2019, 17:29 uur – De bevalling, die overrompelende ervaring, heeft me lang verward. Het stoort me dat ik niet begrijp wat er precies gebeurd is, dat ik het waarschijnlijk ook nooit ten volle zal begrijpen. Vaak lijkt het niet eens meer een herinnering waarin ik de rol van lijdend voorwerp speel. Als een alwetende verteller herhaal ik het verhaal keer op keer aan mezelf. Alsof ik tegelijkertijd in mijn lichaam zit en erbuiten. Zeventien uur lang heb ik daar gelegen. Op de deur van de verloskamer had ik een papier laten ophangen waar, gevolgd door drie uitroeptekens, op stond dat niemand me verdoving mocht aanbieden. En dan daaronder in kleine letters en tussen haakjes: (behalve als ik daar zelf om vraag). Zo ben ik dan ook wel weer. Twee weënstormen en dertien tot aan de rand gevulde kotszakjes

later had de verloskundige de moed om te vragen of ze me uit mijn lijden mocht verlossen. Ik weigerde. Ik wist dat die pijn nodig was voor de transformatie waar ik onomkeerbaar op afstevende. De werkelijkheid brak af, daar in die verloskamer. Tijd, ruimte, er ontstond een scheur waarin ik met elke wee verder verdween. Ik belandde in een tussenruimte. Voor het eerst in mijn leven voelde ik de oneindigheid van de dingen. De cyclische verbindingen. De trivialiteit van begrippen als leven, dood of werkelijkheid, en hoe die opgeslokt worden door iets veel groters. Dat zijn geen zaken waar ik ooit rationeel vat op zal kunnen krijgen, maar toch weet ik nu onomstotelijk: er is meer. Meer dan ik kan waarnemen met mijn blote oog. Meer dan wat ik met mijn gelimiteerde bewustzijn kan bedenken.

Jou, Kaspar, op deze wereld zetten, was een kosmische ervaring die zich moeizaam in woorden laat beschrijven. Tijd bestond niet meer. Ruimte was niet meer eenduidig. Alles liep kriskras door elkaar, aangedreven door krachten die buiten mijn lichaam leken te liggen en tegelijkertijd ontsproten vanuit de kern van de kleinste atomen in mij. Als een oerknal implodeerde ik. Bij elke wee voelde ik het leven uit een steeds groter wordend deel van mij wegsijpelen, totdat een schaar in onze lichamen sneed en ons van elkaar scheidde. En toen ik jouw warme lichaam op dat van mij voelde, wist ik onmiddellijk dat niets ooit meer hetzelfde zou zijn. Op dat moment hield ik op te bestaan en werd geboren als jouw moeder. Vóór dat moment vielen jij en ik samen. Wij waren één. Ons lichaam, onze geest. Op 30 augustus 2019, om negenentwintig minuten na

vijven in de middag, werden wij geboren. Jij als Kaspar, ik als jouw mama. In een fractie van een seconde was het gebeurd.

*

Alles is mogelijk en alles gebeurt. Vannacht lag je uitgeput van de koorts op mijn borst te rusten, de enige plek waar je het draaglijk lijkt te vinden. Met mijn hand op je rug klemde ik je lichaam behoedzaam tegen dat van mij, alsof we weer samen konden groeien naar één. Je sliep en terwijl ik je warme ademhaling met precieze regelmaat in mijn nek voelde blazen, dacht ik aan alle kinderen die ik nooit heb gehad. Wies en Titus. Jade, Magnus, Jet en Isa. Ilyas, Tirza, Adam, Miró, Boas. En Filippa.

De belofte van hen bestond, ooit, vóór jou. Zij bestonden, voor mij, in mijn hoofd en in mijn lijf. Als er meer is dan dat wat ik ken, misschien bestaan zij dan wel in een andere werkelijkheid dan deze. Het troost me te denken dat al de kinderen die ik nooit heb gehad elders door mij gekoesterd worden. Alle keren dat ik afscheid nam van mijn kind, kreeg een andere ik mijn kind misschien wel. Ergens, door een scheur in ruimte en tijd, houden al mijn ikken van al mijn kinderen.

Mijn lieve, mooie kind. Dit verhaal is voor jou. Dit is het verhaal van jou. Jouw ontstaansgeschiedenis wijkt af van die van andere kinderen. Van wat je op televisie ziet, in boeken leest en van klasgenoten hoort. Dat heeft me lange tijd dwarsgezeten, omdat ik weet hoe het voelt om niet tot de norm te behoren. Om anders te zijn dan dat wat je rondom je ziet.

Lange tijd heb ik getwijfeld of ik de pijn, het verdriet en het isolement dat dat met zich meebrengt door zou geven aan mijn eigen toekomstige kind. De jaren die voorafgingen aan jouw bestaan hebben mijn blik op de wereld, op mezelf, veranderd. Mijn anders-zijn is nu het probleem van de ander. Een probleem gecreëerd door de ander. Het is de ander die verantwoordelijk is voor een wereld waar het voor mij niet veilig is om hand in hand met mijn partner over straat te lopen. Een wereld waarin me werd aangeleerd dat het oké is om anders te zijn zolang ik me maar niet anders gedraag. De ander creëert voor mij een wereld waarin ik constant op mijn hoede moet zijn voor een opmerking die alles waar ik voor sta negeert of belachelijk maakt. De ander bepaalt dat ik wel een kind mag krijgen, maar alleen als een ‘normaal’ iemand me daartoe in staat acht. Dat is mijn wereld, en omdat het te lang heeft geduurd voordat ik begreep dat de oorzaak van mijn pijn bij de ander lag en niet bij wie ik intrinsiek ben, heeft dat mijn zelfbeeld mede vormgegeven. Het heeft ervoor gezorgd dat ik te lang een schaamte- en schuldgevoel voor mijn anders-zijn met me mee heb gedragen. Dit verhaal vertelt jou die les, zodat jij die schaamte nooit zal hoeven voelen. Jouw verhaal is anders dan het verhaal van de meeste kinderen, maar het is het mooiste verhaal dat ik je had kunnen vertellen.

Dit is het verhaal van jou, en van al mijn kinderen die ik nooit heb gehad.

Omdat Wies

Met een bonkend hart in mijn keel loop ik naar het toilet, mijn lichaam alert alsof het nog twijfelt tussen een vlucht- of vechtreactie. Met een bevende hand reik ik tussen mijn benen, voel aan de kleverigheid al wat ik vermoedde en waarvan ik twee seconden later ook het bewijs zie. Bloed op mijn vingers. Ik zou opgelucht moeten zijn, maar dat ben ik niet. Ik leg mijn hand opnieuw tussen mijn benen in de magische hoop je zo binnen te houden. In mij te houden. Ik probeer je terug te duwen, je leven af te dwingen, van mij te houden. Ik probeer tijd te winnen om iets te bedenken waarbij dit niet de werkelijkheid is. Ik probeer terug te gaan naar een minuut geleden. Dit is niet echt, het kan niet zijn dat ik daar helemaal niks meer over te zeggen heb. Ik ben jouw moeder, ik moet jou redden, ik moet iets verzinnen en snel. Ik verzin niks. Ik ga zitten.

Heb ik jou dood gedacht met mijn zorgen? Heb jij gevoeld dat jouw bestaan niet in mijn planning stond? Heb je besloten niet te blijven op een plek waar je je niet gewenst voelde? Heb ik dit gedaan?

*

Een paar weken heb ik je bij me gedragen, waarvan het grootste deel in onwetendheid. Je vader en ik hadden je komst niet gepland en ik heb hem nooit over je korte bestaan in mij verteld. Juist daarom voel ik me op een heel bijzondere manier met jou verbonden. Jij en ik, wij bestonden altijd al alleen in onze wereld. Voor anderen ben jij wellicht een cijfer in de statistieken. Deel van die 33 procent aan bevruchte eicellen die de eerste vuurproef niet doorstaan: het innestelen in je moeders schoot. Voor mij ben jij mijn eerste kind. En pas toen je er niet meer was, besepte ik hoe graag ik van jou had willen houden.

*

In een parallelle wereld waar jij het negen maanden in plaats van twee in mijn baarmoeder zou hebben uitgehouden, zou je nu op de basisschool zitten. Het is het einde van het schooljaar en ik zou vandaag waarschijnlijk naar je eindfeest gaan. Je vader is er denk ik niet bij, hij en ik zijn niet meer samen. In geen enkel parallel universum is die optie geloofwaardig.

Je draagt een opzichtig pakje waar je je voor geneert en voert een ongemakkelijke dansroutine uit terwijl je je blik strak op de grond gericht houdt. Consequent stap je nét uit de maat en ook nét niet synchroon met de rest van je klasgenoten. Je bent het schattigste kind van hen allemaal, dat weet ik zeker. Dadelijk kom je met je blozende kaakjes naar me toe gerend, spring je in mijn armen en begraaft je je gezicht in mijn nek. Ik woel zacht met mijn hand door je blonde krullen en fluister in je oor hoe trots ik op je ben. Ik heb je nooit eerder een naam durven geven, maar je heet Wies, denk ik. Ik noem je Wies.